

KAJETAN GANTAR
PREVAJALEC, KLASIČNI FILOLOG, LITERARNI ZGODOVINAR,
PROFESOR, PISATELJ IN PUBLICIST

Aleš Maver
Univerza v Mariboru

1 Življenjepis

Kajetan Gantar se je rodil 11. oktobra 1930 v Ljubljani. Njegov istoimenski oče je izhajal iz rudarske družine iz Idrije in je vojsko odslužil še v Italiji v Parmi, nato pa je deloval kot gimnazijski profesor v Ljubljani, Novem mestu in Celju, kjer je njegov sin preživel otroštvo. Očeta so v času liberalne prevlade v Dravski banovini leta 1933 iz političnih razlogov odpustili. Preden se je po spremembi oblasti leta 1936 vrnil na gimnazijo, je delal v celjski upravi katoliškega dnevnika *Slovenec*. Po nemški okupaciji Celja leta 1941 je bil aretiran in z družino nato izgnan v Srbijo. Decembra leta 1941 se je preselil v Ljubljano (Kacin 1978, 410). Tam je njegov sin, ki je iz Celja takoj odšel k stari mami v Ljubljano, končal osnovno šolo in obiskoval gimnazijo ter se po lastni izjavi že takoj zaljubil v latinščino in grščino. Z očetom sta maja 1945 pred zmagovitimi komunisti pobegnila v Avstrijo. Po bivanju v Lienzu in Anrasu je Kajetan tako živel v begunskih taboriščih v Pegezzu in Spittalu, kjer je v vzpostavljenih šolskih strukturah slovenskih beguncev nadaljeval z gimnazijskim šolanjem.

V začetku leta 1947 sta se z očetom vrnila v Ljubljano. Mlajši Gantar je leta 1950 končal gimnazijo in se vpisal na študij klasične filologije na Filozofski fakulteti. Njegova poglavitna učitelja sta bila profesorja Anton Sovrè in Milan Grošelj. Diplomiral je leta 1954. Najprej se je podobno kot некоč Sovrè, ki je postal njegov najpomembnejši prevajalski mentor, zaposlil na ptujski gimnaziji in tam poučeval med letoma 1954 in 1956. Neposredno službeno ukvarjanje s klasičnima jezikoma je nekoliko prekinilo delo referenta za znanstvene zavode pri republiškem sekretariatu za kulturo (1958–62). Leta 1958 je pod Sovretovim mentorstvom doktoriral z disertacijo o oblikovanju prostora in časa v homerskih epih. Naslednje leto se je poročil z Rožo. Imela sta hčer Celino, sina

Damjana in hčer Marijano. Pot na Oddelek za klasično filologijo se mu je odprla leta 1962, ko je postal asistent. V docenta je napredoval čez pet let, leta 1972 je bil izvoljen za izrednega in leta 1978 za rednega profesorja. Za njegovo znanstveno in prevajalsko delovanje so bila zelo pomembna študijska izpopolnjevanja v tujini, med drugim v Parizu, Heidelbergu, Ženevi in na Dunaju. Predaval je latinsko in grško književnost. Slednjo je med leti 1981 in 1996 skupaj enajst semestrov poučeval tudi na graški univerzi. Gl. tudi K. Gantar 2000, 2005, M. Gantar 2009, Mihevc Gabrovec 1995.

Znanstveno se je Gantar ukvarjal z antično poetiko, metaforiko in kompozicijo antičnih literarnih besedil, zgodovino antičnih metričnih obrazcev, helenizmom in tudi z jezikoslovnimi vprašanji. Številne prispevke je posvetil na Slovenskem živečim piscem v latinščini in odmevom antike v slovenski književnosti od *Brižinskih spomenikov* do danes. Znanstveno dejaven je bil do pozne starosti. Deloval je v številnih društvih in mednarodnih strokovnih organizacijah. Od leta 1980 do 1983 je vodil *Zvezo* društev za antične študije Jugoslavije, že prej od leta 1974/75 do 1980 pa Društvo za antične in humanistične študije v Sloveniji. Od 1983 do 1985 je bil predsednik Društva slovenskih književnih prevajalcev, kjer je leta 2003 postal častni član. Leta 1984 je postal redni član Akademije za pospeševanje latinščine (*Academia Latinitati fovendae*) in naslednje leto še dopisni član Propercijeve akademije s sedežem v pesnikovem rojstnem Assisiju v Italiji.

Za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti je bil izvoljen leta 1993. V organih akademije je bil izjemno dejaven, saj je bil podpredsednik in član njenega predsedstva. Bil je ustanovni in dolgoletni predsednik maturitetne komisije za latinščino (1993–1999). Predsedoval je tudi znanstvenemu svetu Inštituta za kulturno zgodovino pri ZRC SAZU. Slovenijo je med letoma 1996 in 2002 zastopal v Stalnem komiteju za humanistiko pri Evropski znanstveni fundaciji. Med akademijami v tujini sta ga v svoje članstvo sprejeli še Evropska akademija znanosti in umetnosti v Salzburgu in Makedonska akademija znanosti in umetnosti (MANU) v Skopju. Za svoje prevajalsko in znanstveno delo je prejel Sovretovo nagrado in nagrado Prešernovega sklada, leta 2010 Zoisovo nagrado za življenjsko delo in leta 2022 še Prešernovo nagrado. Univerza v Ljubljani ga je leta 1998 počastila z nazivom zaslužnega profesorja. Umrli je 16. junija 2022 med oddihom na otoku Krku. Gl. tudi Mihevc Gabrovec 1995, Senegačnik 2020.

2 Prevajalsko delo

Kajetan Gantar je prevajal iz latinščine in grščine, v širokem časovnem razponu med Homerjem in novim vekom. Njegovi glavni prevodi so Slovincem približali predvsem antično lirsko in epsko poezijo, grško dramatiko in filozofijo. Nezanemarljiv delež pripada hkrati njegovim posodobitvam prevodov Antona Sovreta.

Gantar je iz grščine že zgodaj prevedel ključni Aristotelovi filozofski deli, najprej *Poetiko* (1959, popravljena izdaja 1982) in za njo še *Nikomahovo etiko* (1964, popravljena

izdaja 1994). Skupaj s Sovretom sta prevedla Teofrastove *Značajje* (1971). Leta 2011 je objavil še prevod Longinove razprave *O vzvišenem*.

Vrsto prevodov antične dramatike je odprl Ajshilov *Vklenjeni Prometej* (1962). Leta 1982 je sledil še prevod *Peržanov* istega tragiškega pesnika. Prevajal je tudi Sofokla, in sicer *Kralja Ojdipa in Antigono* (1987) ter *Elektro* (1985). Nazadnje je med grškimi tragedijami poslovenil Evripidovo *Ifigenijo v Avlidi* (knjižna objava 2000). Več kot dve desetletji je Gantar slovenski javnosti predstavljal rimska komediografa Plavta in Terencija. Objavil je prevode in obsežne razlage Plavtovih *Amfitruona* (1970), *Hišnega strahu* (1971) in *Aulularije* ali *Komedije o loncu* (1991) ter Terencijevega *Evnuha* (1987).

Med najboljšimi in najodmevnejšimi Gantarjevimi prevodi so prevodi grške in rimske lirike. Za izbor iz celotne pesniške ustvarjalnosti Rimljanov, ki ga je kot nekakšnega dvojnika k Sovretovemu izboru iz grške lirike pod naslovom *Rimska lirika* izdal leta 1968, je naslednje leto prejel Sovretovo nagrado. Izmed grških lirikov je v zbirki *Lirika* predstavil Sapfo (1970) in Pindarja (1980), skupaj z Jožetom Mlinaričem pa še helenističnega pesnika Teokrita (1984). Od rimskih lirikov sta mu bila najbližja Horacij (izdaji izbora iz njegove pesniške tvornosti leta 1966 in v dopolnjeni izdaji 1993) in Propercij. Izdajo pesmi slednjega je za zbirko *Lirika* pripravil skupaj z Jožetom Mlinaričem (1971).

Kajetan Gantar je prevajal tudi epsko poezijo. Objavil je slovenski prevod obeh Heziodovih epov, *Teogonije* in *Del in dnevo* (1974), in izbor iz Homerjeve *Odiseje* (1992). Med rimskimi epiki je predstavil reprezentativen izbor iz Ovidijevih *Metamorfoz* (1977).

Omeniti je treba tudi Gantarjevo prevajanje krščanskih antičnih besedil. Dolga leta je sodeloval pri nastajanju Standardnega prevoda Svetega pisma (objava celote 1996, različica Nove zaveze je izšla že 1984) in nato še pri Jeruzalemski izdaji Svetega pisma (objava Nove zaveze 2010). Leta 2021 je bil eden ključnih sodelavcev pri prevajanju slovenske izdaje celotnega korpusa Hieronimovih *Pisem*.

Kar zadeva prevajanje antičnega in srednjeveškega zgodovinoписja, sodi med njegove zgodnejše prevode izbor iz dela vzhodnorimskega zgodovinarja Prokopija pod naslovom *Pod Justinijanovim žezlom* (1961). Za izdajo virov o solunskih bratih Cirilu in Metodu je oskrbel prevod ključnega vira za karantansko zgodovino, *Spreobrnitve Bavarcev in Karantancev* (1985), in sodeloval pri prevodu *Zgodovine Langobardov* (1988) Pavla Diakona. Med prevodi poznejše latinščitve naj omenim prevod pisma protestantskega pastora Franca Temlina nemškimi pietistom (1986).

Navsezadnje je Gantar prevajal tudi iz slovenščine v latinščino. Objavil je recimo prevod vseh treh *Brižinskih spomenikov* v jezik starih Rimljanov (1992).

Kot že rečeno, so pomemben Gantarjev prispevek posodobitve Sovretovih prevodov. Kar nekaj izdaj sta doživeli tovrstni priredbi prevodov Avguštinovih *Izpovedi* (prva dopolnjena izdaja 1978) in *Dnevnik*a cesarja Marka Avrelija (prva dopolnjena izdaja 1971). Gl. tudi Čop, Hrovatič in Rott 2010; Stanonik 2005.

3 Založniško in uredniško delo

Pomembno uredniško delo je Gantar opravil predvsem kot član uredniškega odbora nekdanj vodilne jugoslovanske klasičnofilološke revije *Živa antika*, v katerem je deloval od leta 1974 do svoje smrti. Dolga leta je bistveno vplival na vsebinsko usmeritev revije in vanjo pot utrl mnogim slovenskim klasičnim filologom, literarnim zgodovinarjem in jezikoslovcem. Na mednarodni ravni je bil član uredniškega odbora revije *Didactica Gandensia* iz Genta v Belgiji, ki se posveča vprašanju didaktike klasičnih jezikov. Gantar je pomagal »shoditi« tudi slovenskima revijama za klasično filologijo *Keria* in *Clotho*. Gl. tudi Mihevc Gabrovec 1995.

4 Avtorsko delo

Objavljena knjižna besedila izpod peresa Kajetana Gantarja lahko razdelimo v dve skupini. Prvo tvori trilogija njegovih obsežnih avtobiografskih del, ki so izhajala med letoma 2005 in 2021. Njihovi naslovi so *Utrinki ugaslih sanj* (2005), *Zasilni pristanek* (2011) in *Penelopin prt* (2021).

Vrhunce Gantarjevega znanstvenega opusa predstavljajo monografije o različnih vprašanih klasične filologije. V okviru zbirke *Literarni leksikon* je predstavil helenizem (1978), grške lirične forme in metrične obrazce (1979) ter antično poetiko (1982). Leta 1993 je objavil knjigo študij o pesniku Horaciju. Med njegovimi znanstvenimi članki so bili posebej odmevni tisti o začetkih filologije (objavljen v reviji *Jezik in slovstvo* 1970), različni prispevki o slovenjenju antičnih imen v slovenščini ali njegov prispevek v dveh delih o pojmu *amicus sibi* (objavljen v *Živi antiki* 1966 in 1967). Impresiven je delež znanstvenih člankov, ki jih je objavil v tujini.

Pomemben del Gantarjevega opusa so navsezadnje tehtne, obsežne in izjemno berljive spremne besede k izdajam njegovih prevodov. Svoja značilna slog in pristop je pravzaprav razvil že v spremni besedi k izdaji izbora iz *Iliade* v Sovretovem prevodu za knjižnico *Kondor* leta 1956. Omembo si zaslužijo spremne besede k prevodom Horacijevih pesmi (1966), k izboru iz rimske lirike (1968, skrajšana različica v zbirki *Kondor* leta 1980), k izboru iz Ovidijevih *Metamorfoz* (1977), k izdajam grških tragedij (Ahilovi tragediji *Peržani* in *Vklenjeni Prometej*, 1982; ter Sofoklovi tragediji *Antigona* in *Kralj Ojdip*, 1992) in k izboru iz Homerjeve *Odiseje* (1992). Gl. tudi Čop, Hrovatič in Rott, 2010.

Kajetan Gantar sodi med ključne posrednike antične dediščine slovenskemu prostoru. Prevajal je zelo raznolika besedila, še posebej odmevni so bili njegovi prevodi grške in latinske lirike. Njegove prevode je vseskozi odlikovala jezikovna virtuoznost v

iskanju prevodnih rešitev, pri čemer je uporabljal praktično vse registre izraznih možnosti slovenščine in slovenske frazeologije.

Bibliografija

- Čop, Breda, Renata Hrovatič in Zala Rott. 2010. *Musis amicus: Posebna številka ob osemdesetletnici Kajetana Gantarja*, uredila Marko Marinčič in Jerneja Kavčič, 441–464. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Gantar, Kajetan. 2000. »Spomini na begunstvo.« *Zaveza*, št. 38: 39–44.
- Gantar, Kajetan. 2005. *Utrinki ugaslih sanj*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Gantar, Marijana. 2009. »Zakonca tedna: Roža in Kajetan Gantar.« *Družina*, 8. avgusta 2009. <https://www.druzina.si/clanek/58-32-zakonca-tedna-roza-in-kajetan-gantar>.
- Kacin, Anton. 1978. »Gantar, Kajetan.« V *Primorski slovenski biografski leksikon*, 5. snopič: *Fogar – Grabrijan*, uredil Martin Jevnikar, 410. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Mihevc Gabrovec, Erika. 1995. »Petinšestdeset let profesorja Kajetana Gantarja.« *Živa antika* 45: 7–10.
- Senegačnik, Brane. 2020. »Skica za portret.« *Keria* 22, št. 1: 5–11.
- Stanovnik, Majda. 2005. *Slovenski literarni prevod 1550–2000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.